

Рисунок 1.9 – Регулювання позитивних зовнішніх ефектів за допомогою стимулювання пропозиції

Надання субсидій веде до скорочення граничних витрат виробництва блага і зсуву кривої його пропозиції (S) вниз в положення SC . Нову рівновагу на ринку відображає зниження ринкової ціни до рівня P_c і збільшення обсягу продажів до Q_c .

1.3 ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

1.3.1 Поняття економічного механізму природокористування

Економічний механізм раціонального природокористування в спрощеному вигляді є системою заходів, спрямованих на більш ефективне використання природних ресурсів з урахуванням постійного вдосконалення та їх управління, ціноутворення, оподаткування, відтворення і охорони.

Протягом останніх трьох десятиріч в Україні була сформована дієва система управління природоохоронною діяльністю. Розрізняють два головних періоди розвитку цієї системи:

1. Регулятивний – з 60-х до початку 90-х років, коли було прийнято ряд законодавчих актів з питань охорони навколишнього природного середовища.

2. Еколого - економічний, починаючи з 1991 р., коли було введено в дію Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», яким було встановлено засади формування економічних механізмів природокористування та природоохоронної діяльності.

У подальшому розвиток цього механізму з різною мірою повноти здійснювався у розроблених відповідно до цього Закону земельному, водному, лісовому законодавстві, законодавстві про надра, про охорону атмосферного повітря, постановах Кабінету Міністрів України та в ряді інших інструктивних та нормативно-методичних документах.

Найважливішими функціональними елементом державної системи управління природоохоронною діяльністю є такі складові економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності, а саме:

- механізми платежів за забруднення навколишнього природного середовища та за спеціальне використання природних ресурсів;
- механізм відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства про охорону довкілля;
- система державного бюджетного фінансування природоохоронних заходів.

Головною метою економічних механізмів природокористування та природоохоронної діяльності є:

- стимулювання природо користувачів до зменшення шкідливого впливу на довкілля, раціонального та ощадливого використання природних ресурсів та зменшення енерго- і ресурсомісткості одиниці продукції;

- створення за рахунок коштів, отриманих від екологічних зборів та платежів, незалежного від державного та місцевих бюджетів джерела фінансування природоохоронних заходів та робіт.

Економічні засади Природокористування та природоохоронної діяльності в Україні базуються на таких принципах:

- платність за спеціальне використання природних ресурсів («користувач платить»);
- платність за шкідливий вплив на довкілля («забруднювач платить»);
- цільове використання коштів, отриманих від зборів за спеціальне використання природних ресурсів та забруднення довкілля, на ліквідацію джерел забруднення, відновлення та підтримання природних ресурсів у належному стані.

Економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища передбачають:

а) взаємозв'язок усієї управлінської, науково-технічної та господарської діяльності підприємств, установ та організацій із раціональним використанням природних ресурсів та ефективністю заходів з охорони навколишнього природного середовища на основі економічних важелів;

б) визначення джерел фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

в) встановлення лімітів використання природних ресурсів, викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та на утворення і розміщення відходів;

г) встановлення нормативів і розмірів зборів за використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище на утворення і розміщення відходів та інші види шкідливого впливу;

д) надання підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам податкових, кредитних та інших пільг при впровадженні ними мало- відхідних,

енерго- і ресурсозберігаючих технологій та нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

е) відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

1.3.2 Типи економічного механізму природокористування

На сучасному етапі вчені виділяють три *типи* економічних механізмів природокористування.

Перший тип - м'який, чи механізм, що доганяє. Це ліберальний в екологічному відношенні механізм. Він ставить загальні обмежувальні екологічні рамки для економічного розвитку галузей і секторів, практично не гальмуючи його. Даний тип економічного механізму спрямований, головним чином, на ліквідацію негативних екологічних наслідків, слабо впливаючи на темпи і масштаби розвитку. Саме такий тип механізму природокористування спрацьовує при техногенному типі розвитку економіки. Він спрямований головним чином на боротьбу з негативними екологічними наслідками економічного розвитку, а не з причинами виникнення екологічних деформацій. Такий м'який механізм зараз формується в Україні.

Другий тип - стимулюючий розвиток екологізбалансованих та природоохоронних виробництв і видів діяльності. Провідне місце у функціонуванні такого механізму природокористування належить ринковим інструментам. Такий тип сприяє збільшенню виробництва на базі нових технологій, дозволяє поліпшувати використання й охорону природних ресурсів. Прикладом такого механізму може стати створення сприятливого економічного середовища для розвитку біологічного (органічного) сільського господарства.

Третій тип економічного механізму природокористування можна характеризувати як жорсткий, «гнітючий». Цей механізм переважно використовує адміністративні і ринкові інструменти і за допомогою жорсткої правової, податкової, кредитної, штрафної політики практично придушує, пресингу є розвиток визначених галузей і комплексів в області розширення їхнього природного базису, в цілому сприяючи економії використання природних ресурсів.

У реальній дійсності дані механізми природокористування не існують у чистому вигляді - неминуче їхнє поєднання. Багато чого залежить від конкретних технологій, виробництв, видів діяльності. Наприклад, у найближчому майбутньому з позицій екологізації економічного розвитку доцільне сполучення стимулюючого і «жорсткого» механізмів. Для аграрного сектора це буде стимулювання розвитку біологічного сільського господарства в сполученні з економічними інструментами і спрямованими на «придушення» техногенного типу сільського господарства (мінімізація використання пестицидів, важкої техніки, скорочення оброблюваних площ та ін.)

Формуванню нового економічного механізму природокористування і природоохоронної діяльності в Україні повинно передувати внесення деяких коректив у систему еколого-економічної політики. Врахування екологічного фактора при проведенні економічних реформ потребує відповідної орієнтації всіх економічних інструментів, у першу чергу тих, що впливають на напрями і темпи структурної перебудови економіки.

1.3.3 Напрямки формування економічного механізму природокористування

Виходячи з причин, що викликали екологічну кризу та враховуючи діючу практику і тенденції на найближчу перспективу, формування економічного

механізму природокористування в умовах перехідного періоду до ринку повинно включати такі напрямки:

1. Облік і соціально-економічну оцінку природно-ресурсного потенціалу та екологічного стану території:

а) здійснення кількісного і якісного обліку природних ресурсів і стану навколишнього середовища, проведення їх порівняльної і комплексної соціально-економічної оцінки і можливих напрямків використання;

б) розробку комплексних територіальних кадастрів природних ресурсів (об'єктів), а також кадастрів окремих видів природних ресурсів.

2. Планування охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів:

а) розробку інноваційних механізмів реалізації державних регіональних і галузевих екологічних програм;

б) створення ефективного механізму здійснення природоохоронних заходів у рамках програм (планів) розвитку виробництва і підприємницької діяльності підприємств, фірм, організацій.

3. Фінансово-кредитний механізм природокористування:

а) визначення фінансової частки витрат на охорону навколишнього природного середовища з Державного бюджету та розробку механізму цільових витрат з цієї частки;

б) розробку та впровадження інших джерел фінансування природоохоронних заходів (зарубіжні гранти, пільгові кредити, участь у здійсненні міжнародних природоохоронних проектів тощо);

в) створення Національного екологічного фонду України на загальнодержавному та регіональному рівнях для управління екологічними платежами;

г) створення Екологічного банку України;

д) підвищення рівня використання власних коштів підприємств на природоохоронні заходи;

є) впровадження системи пільгових екологічних інвестиційних кредитів;

4. Механізм платного природокористування:

а) вдосконалення системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів (у залежності від їх територіального розміщення, можливості відтворення та їх природної якості) поряд з податковою системою;

б) вдосконалення системи платежів за забруднення навколишнього природного середовища;

в) розробку та впровадження компенсаційних платежів за вибуття природних ресурсів (об'єктів) із загального використання.

5. Економічне стимулювання:

а) встановлення податкових, кредитних, та інших пільг підприємствам і організаціям, у т.ч. і для екологічних фондів, які здійснюють природоохоронні заходи;

б) впровадження спеціального оподаткування еколого - небезпечної продукції і технологій, надбавок до цін на екологічно чисту продукцію (товари, послуги);

в) впровадження конкурсного ліцензування шляхом «купівлі-продажу» з аукціону ліцензій (дозволів) на право викидів (скидів) забруднюючих речовин в навколишнє середовище;

г) державну підтримку підприємств, які виготовляють природоохоронне обладнання, а також здійснюють послуги екологічного напрямку.

6. Вдосконалення системи відшкодування збитків, завданих порушенням природоохоронного законодавства:

а) оцінку і компенсацію збитків у результаті забруднення навколишнього середовища при порушенні законодавства;

б) економічну відповідальність при забрудненні оточуючого середовища в результаті аварій;

в) економічний механізм вирішення транскордонного переносу забруднюючих речовин.

7. Вдосконалення організаційно-економічних методів

природокористування:

- а) лімітування та нормування природокористування;
- б) договори і ліцензії на комплексне природокористування;
- в) регулювання експортно-імпортних операцій у сфері використання природних ресурсів та відходів;
- г) формування системи екологічної сертифікації та паспортизації.

8. Екологічна індустрія (екобізнес) та формування ринку екологічної техніки та послуг:

- а) створення підприємств і організацій екологічного профілю (в т.ч. за участю іноземного капіталу);
- б) розробку та впровадження екологічного аудиту;
- в) розвиток платних робіт і послуг природоохоронного напрямку.

9. Екологічне страхування:

- а) впровадження обов'язкового і добровільного екологічного страхування для покриття непередбачених витрат, які виникають в результаті аварій;
- б) розвиток системи екологічного страхування стихійних випадків;
- в) створення державних фондів екологічного страхування і підтримки незалежних страхових компаній.

10. Розробку механізму врахування екологічного фактору при проведенні приватизації:

- а) формування фондів екологічної санації на об'єктах приватизації;
- б) залучення іноземних інвесторів для реалізації заходів при санації об'єктів приватизації;
- в) здійснення обов'язкових процедур екологічного аудиту.

Основні напрямки реалізації економічного механізму природокористування і природоохоронної діяльності:

- 1. Вдосконалення наявної системи ліцензування природокористування;

2. Комплексне управління природокористуванням, яке передбачає реалізацію таких елементів:

а) введення комплексних територіальних кадастрів природних ресурсів, які дозволяють трансформувати наявну інформацію за якісними та кількісними характеристиками окремих видів природних ресурсів на конкретній території з метою їхньої економічної оцінки з урахуванням попиту, екологічного стану та поставлених завдань подальшого розвитку територій;

б) на основі кадастрових оцінок приймаються рішення про пріоритетне використання тих чи інших видів природних ресурсів на конкретній території, після чого обґрунтовуються регіональні ліміти їх використання з урахуванням екологічного стану та прогнозів її розвитку;

в) ліміти використання природних ресурсів і вплив на навколишнє середовище формують основу тих вимог та обмежень, які фіксуються в ліцензії на комплексне природокористування, що видається кожному природокористувачу після експертизи майбутньої і теперішньої діяльності.

Під комплексним природокористуванням розуміють таке використання природно-ресурсного потенціалу територій, при якому експлуатація (добування, вилучення) одного виду природного ресурсу завдає найменших збитків іншим природним ресурсам, а господарська діяльність підприємства в цілому має мінімально можливий комплексний вплив на навколишнє природне середовище. При цьому ліцензія на комплексне природокористування, на відміну від спеціальних ліцензій, не дає права на вид природокористування, а тільки регламентує умови останнього.

Ліцензії на комплексне природокористування є нормативно-правовим документом, який дозволяє контролювати масштаб і якість впливу підприємства на довкілля через, по-перше, закріплення в одному документі вимог експертизи та інформації про екологічний статус підприємств (екопаспорт) і обмежень за окремими ресурсами (регіональні ліміти) і, по-друге, через процедуру самої видачі ліцензій.

Є доцільним два рівні ліцензування природокористування. Перший - затвердження (на рівні Кабінету Міністрів України) регіональних лімітів використання всіх природних ресурсів на основі експертизи пропозицій за лімітами, які підготовлені відповідними ресурсними відомствами.

Другий - на рівні підприємства, коли місцеві природоохоронні органи видають після екологічної експертизи діяльності підприємства і на основі регіональних лімітів, а також умов, погоджених ресурсними відомствами, комплексну ліцензію на природокористування, в якій відображено всі вимоги з використання природних ресурсів та впливу на навколишнє середовище. Така комплексна ліцензія (чи ліцензія на комплексне природокористування) має необхідний статус для укладання з підприємством договору на комплексне природокористування.

Які заходи економічного стимулювання охорони навколишнього природного середовища можуть виступати:

- встановлення податкових та інших пільг підприємствам, установам, організаціям при впровадженні маловідходних та безвідходних технологій і виробництв, використанні вторинних ресурсів, здійснення іншої діяльності, яка забезпечує природоохоронний ефект;

- звільнення від оподаткування екологічних фондів;

- введення прискореної амортизації основних фондів природоохоронного призначення;

- застосування заохочувальних цін і надбавок за екологічно чистою продукцією;

- введення спеціального оподаткування екологічно шкідливої продукції, а також продукції, яка виготовляється із застосуванням екологічно шкідливих технологій.

На сучасному етапі розвитку економіки можна виділити такі елементи економічного механізму регулювання природоохоронної діяльності:

- платність природокористування;

- система економічного стимулювання природоохоронної діяльності;
- плата за забруднення навколишньої природного середовища;
- створення ринку природних ресурсів;
- удосконалювання системи ціноутворення з урахуванням екологічного фактора, особливо на продукцію галузей, що експлуатують природу;
- екологічні фонди;
- екологічні програми;
- продаж прав на забруднення (торгівля ліцензіями);
- система «застава-повернення» (платежі за заставу);
- екологічне страхування.

Сутність *економічного стимулювання природоохоронної діяльності* полягає у створенні у підприємств – природокористувачів безпосередньої зацікавленості у здійсненні заходів природоохоронного характеру. Система економічного стимулювання природоохоронної діяльності містить у собі фінансові інструменти, що використовуються з метою зниження антропогенного навантаження на природне середовище: оподатковування, субсидування, пільгове кредитування, прискорена амортизація тощо. Економічне стимулювання може здійснюватися *методами позитивної і негативної мотивації*. Ці дві сторони економічного стимулювання можна визначити як *міри зацікавленості і заходи відповідальності*. Економічний механізм природокористування повинен не тільки протидіяти порушенням встановлених правил і норм санкціями і штрафами, але і заохочувати підприємства, господарська діяльність яких не загрожує збереження навколишнього середовища.

Необхідність застосування *методів позитивної мотивації* визначається наступними причинами:

1) економічні санкції у кращому випадку, можуть забезпечити виконання нормативів, але не покращення їх і не виявлення резервів;

2) здійснення багатьох природоохоронних заходів не є економічно вигідним для суб'єктів господарювання (підприємств).

З *методів позитивної мотивації* слід виділити можливості застосування таких стимулів, як:

- формування суб'єктами господарювання власних джерел фінансування і стимулювання природоохоронних заходів;
- пільгове оподаткування;
- пільгове кредитування об'єктів природоохоронного призначення;
- державне субсидування природоохоронної діяльності;
- звільнення на певний термін від обов'язкових платежів;
- прискорена амортизація природоохоронних фондів;
- компенсаційні виплати підприємствам при поліпшенні екологічних показників;
- вдосконалення системи матеріального стимулювання працівників підприємств.

Серед *методів негативної мотивації* особливе місце займають такі можливі форми впливу:

- ◆ податки, які пригнічують;
- ◆ платежі за використання природних ресурсів;
- ◆ платежі за забруднення навколишнього середовища;
- ◆ штрафи за порушення норм і правил раціонального природокористування;
- ◆ відшкодування завданих збитків державі та іншим природокористувачам.

Особливо ефективним інструментом вважаються податки. Екологічні («зелені») податки покликані вирішити два завдання:

1 - зробити вартість продукції більш адекватною щодо витрат природних ресурсів і збитків, що наносяться навколишньому середовищу;

2 - сприяти компенсації екологічного збитку самим забруднювачем, а не всім суспільством (тобто сприяти реалізації принципу «забруднювач платить» та інтерналізації, «замиканню» витрат).

«Зелені» податки можуть виконувати як стимулюючу роль для розвитку екологообалэнсированных виробництв і видів діяльності, так і переважну для природоємкої діяльності.

В загальному випадку для виробників податкові пільги повинні встановлюватися із урахуванням рівня проведення природоохоронних заходів, екологічності виду діяльності. При здійсненні ефективної природоохоронної діяльності доцільне зменшення оподаткованого прибутку, наприклад, скорочення оподатковуваного прибутку на суму, яку підприємство реінвестувало на природоохоронні цілі. В деяких випадках податки взагалі можуть не стягуватися. Наприклад, від оподаткування доцільно звільняти екологічні фонди. Таку політику доцільно проводити і для доходів підприємств, отриманих від утилізації вторинних ресурсів та відходів, для добровільних внесків організацій і населення, грантів на природоохоронні цілі та ін.

У екологоорієнтованій податковій системі можна виділити наступні аспекти:

- галузевий;
- технологічний;
- регіональний;
- продуктовий.

Система оподаткування повинна передбачати підвищені податки на природоексплуатуючі галузі і сектори, що знаходяться в початку природно-продуктової вертикалі, що знизить вигідність витрат на їх розвиток. Обробні, обслуговуючі, інфраструктурні галузі, які знаходяться ближче до кінця природно-продуктової вертикалі, повинні обкладатися зниженими податками, стимулюють їх розвиток.

Знижені податки повинні застосовуватися для ресурсозберігаючих і мало відхідних технологій. Техногенні і природоємні виробництва і технології повинні обкладатися підвищеними податками.

У регіонах з напруженою екологічною ситуацією система оподаткування повинна бути «м'якше» порівняно з екологічно благополучними районами для всіх видів діяльності, пов'язаних з реабілітацією території або підвищеними витратами з-за додаткових екологічних витрат.

Податкові пільги мають надаватися підприємствам і організаціям, що виробляють природоохоронне та екологічне обладнання, матеріали, а також здійснюють екологічні послуги (будівництво та реконструкція природоохоронних об'єктів тощо). Підвищені податки повинні застосовуватися при оподаткуванні екологічно небезпечної продукції (озоноруйнівних препаратів, етильованого бензину, пестицидів, енергоємної техніки тощо).

Субсидії та субвенції, безпроцентні позики й довгострокові позички на природоохоронні заходи є інструментами стимулювання, що спонукають підприємства збільшувати капіталовкладення в захист навколишнього середовища (будувати та установлювати очисне устаткування), хоча вони часом гальмують упровадження маловідходних технологій і використання інших, більш ефективних способів захисту навколишнього середовища. Безпроцентні позики і довгострокові позички практично не застосовуються в умовах високої інфляції.

Податкові пільги і прискорена амортизація очисного устаткування доповнюють перелік інструментів стимулювання і мають, в основному, ті ж переваги й недоліки, що і прямі субсидії. Так, у США до 1986 р. діяла 10 % податкова знижка на природоохоронні інвестиції, а термін списання очисного устаткування в Канаді складає п'ять років, у США - два роки.

Створення ринку природних ресурсів. Найбільш ефективним є створення ринку природних ресурсів в умовах їх дефіцитності. Функцією такого ринку є створення можливості одержання значних коштів від продажу природних

ресурсів (насамперед землі). Ринок природних ресурсів повинен передбачати створення іпотечної системи, яка дозволить власникам ресурсів одержувати інвестиції для розвитку виробництва під заставу.

Удосконалення ціноутворення в економіці з урахуванням екологічного фактора, особливо на продукцію галузей, що використовують природу у своїй виробничій діяльності, містить такі складові:

- установлення податків на екологічно небезпечну продукцію;
- націнки;
- субсидії;
- пільги для виробників і споживачів чистої продукції та інших фінансових інструментів.

Головна мета формування **екологічних фондів** – створення централізованого джерела фінансування природоохоронних потреб.

Серед основних завдань екологічних фондів можна виділити:

- фінансування та кредитування програм та науково-технічних проектів, спрямованих на поліпшення якості навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки населення;
- мобілізація фінансових ресурсів на природоохоронні заходи та програми;
- економічне стимулювання раціонального природокористування, впровадження екологічно чистих технологій;
- сприяння в екологічному вихованні та освіті.

Основні джерела формування екологічних фондів:

- платежі підприємств за викиди, скиди забруднюючих речовин та розміщення відходів;
- штрафні платежі за аварійне забруднення;
- кошти за відшкодування екологічного збитку при порушенні природоохоронного законодавства підприємствами;
- добровільні внески.

Для реалізації важливих екологічних цілей, що стоять перед суспільством, велике значення має формування **екологічних програм**. В залежності від мети їх реалізація можлива:

- на міжнародному рівні;
- на державному (національному) рівні всередині окремої країни;
- на регіональному рівні;
- на локальному рівні.

Програма являє собою ув'язаний за ресурсами, виконавцями і строками комплекс заходів, спрямований на ефективне вирішення екологічних проблем.

Державні цільові екологічні програми необхідні для вирішення наступних проблем:

- виконання міжнародних зобов'язань (охорона озонового шару, парникові гази, збереження біорізноманіття);
- охорона та раціональне використання конкретного виду природного ресурсу;
- охорона особливо цінних природних об'єктів (річкові системи, басейни морів);
- реабілітація зон екологічного лиха (Чорнобильська зона);
- цільові екологічні науково-технічні програми.

Одним із найважливіших принципів такого ринку є **право на продаж різного виду викидів та скидів**. У рамках обмеженої території вводиться ліміт на певну суму викидів (скидів) забруднюючих речовин. Дана сума забруднень не може бути перевищена при новому будівництві.

У цих умовах знову будується або реконструюється підприємство, що бажає розширити своє виробництво, потрапляє в рамки жорстких екологічних обмежень на можливості власного збільшення забруднення навколишнього середовища в регіоні. Тому перед підприємством стоїть вибір: створити надійну систему очищення у себе або купити право на додаткове забруднення у іншого підприємства. Вирішальний вплив на вибір надає величина питомих витрат на

очистку на самому підприємстві і на інших виробництвах в регіоні. Якщо витрати на утримання власних забруднень в рамках ліміту більш значні, ніж подібного роду витрати у сусіднього підприємства, то виявляється вигідним заплатити сусіда, щоб той удосконалив свої очисні системи і знизив свій обсяг забруднення, купити у нього права на частину викидів (скидів). В результаті загальна сума забруднень не збільшується, а сума витрат на охорону навколишнього середовища мінімізується.

Ця система регулювання забруднення отримала назву «принцип бульбашки» (*bubble principal*).

Заставна система (система «застава-повернення»). Купуючи який-небудь товар, ми оплачуємо також додаткову вартість, яка потім повертається до нас назад (повернення порожніх пляшок, використаних електричних елементів живлення, пластикових контейнерів тощо). Даний механізм дозволяє знизити надходження відходів у навколишнє середовище, у тому числі і токсичних, зберегти значні кошти і ресурси завдяки утилізації.

Під **екологічним страхуванням** розуміється страхування економічної відповідальності підприємств - джерел підвищеного екологічного ризику за нанесення економічного збитку третім особам у зв'язку з аварією, технологічним збоєм або стихійним лихом, що призводить до забруднення навколишнього середовища.

В основу системи екологічного страхування покладено принцип обов'язковості і невідворотності відшкодування збитків, економічної відповідальності за залпове аварійне забруднення навколишнього середовища.

Мета екологічного страхування - найбільш повна компенсація завданої екологічної шкоди. Страхові компанії і фонди дозволяють вирішити ряд економічних завдань: компенсувати збитки, які утворюються у застрахованого підприємства та третіх осіб в результаті забруднення навколишнього середовища; економічно стимулювати запобігання аваріям за рахунок збільшення протиаварійних витрат з боку страхової компанії (або фонду) при

зменшенні витрат самого страхувальника; підвищити ефективність використання коштів, які сконцентровані у страхових фондах і т. д.

Екологічне страхування може здійснюватися в добровільній і обов'язковій формі.

Види екологічного страхування:

- страхування екологічних ризиків;
- страхування майна від екологічних аварій;
- страхування відповідальності за шкоду від аварійного забруднення навколишнього середовища.

Екологічне страхування повинно бути невід'ємною частиною страхової системи України, а також елементом її національної безпеки.

1.3.4 Платежі за природокористування

Важливим елементом економічного механізму природокористування є введення плати за забруднення навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, а також створення спеціальних фондів для формування та використання коштів від ресурсних платежів.

Основним діючим економічним регулятором є плата за викиди і скиди забруднюючих речовин в навколишнє середовище, розміщення відходів тощо. Друга складова платності природокористування - плата за природні ресурси, що дає можливість ставити питання не тільки про оплату послуг, пов'язаних з експлуатацією, розвідкою природних ресурсів, а й компенсації у вигляді платні за право користування природними ресурсами при вилученні (використанні) останнього, а також створенні спеціальних фінансових коштів, які забезпечують заходи щодо охорони та відтворення природних ресурсів.

Плата за природні ресурси повинна включати в себе три різні між собою частини: *плата за користування природними ресурсами*, в якій економічно